

FÀBRIQUES PER A LA CREACIÓ

Laboratoris culturals a les ciutats

CRÒNICA

Fabra i Coats

20 de novembre
de 2008

PROGRAMA

Fàbriques per a la creació. Laboratoris culturals a les ciutats

L'objectiu de la Jornada "**Fàbriques per a la creació. Laboratoris culturals a les ciutats**", ha estat reflexionar, a partir de l'experiència de propostes ja existents a la ciutat i de projectes internacionals, sobre l'impacte que tenen els espais per a la creació artística en la dinàmica cultural i social del territori a on estan situats. També sobre el procés de transformació d'usos urbans de molts dels espais de creació ubicats en antics espais de producció industrial, així com sobre els elements principals que defineixen aquests centres i les diferents tipologies de gestió. Representants d'espais de creació d'Amsterdam, Berlín, Marsella, Hèlsinki, Madrid i Londres han estat convidats per contribuir amb les seves reflexions.

La Jornada comptà amb la participació de representants del diferents sectors de la creació, així com a artistes i gestors, entitats i col·lectius de la ciutat. La voluntat ha estat aportar nous elements de debat que serveixin per a continuar configurant la posada en marxa del programa Fàbriques per a la Creació a Barcelona.

FABRA I COATS

DIJOUS, 20 DE NOVEMBRE DE 2008

⊗ 9.30 a 9.45 h

Obertura de la Jornada

Gemma Mumbrú, *Regidora del Districte de Sant Andreu*

Jordi Martí, *Delegat de Cultura de l'Ajuntament de Barcelona.*

⊗ 9.45 a 11.15 h

Els espais per a la creació en el territori urbà.

Del passat industrial a la creació artística.

Fabrice Lextrait autor de l'informe "*Nouveaux Territoires de l'art*" per encàrrec del *Ministeri de Cultura de França*. Ex-director de *La Friche du Belle de Mai*. (Marsella)

Joan Roca, *geògraf urbanista i historiador, Director del Museu d'Història de la Ciutat de Barcelona.*

⊗ 11.45 a 13.45 h

Elements per a la definició d'aquests espais com a laboratoris culturals. (Espais d'innovació i recerca, espais de producció artística i cultural.)

Experiències

- Jochen Sandig, *director de Radialsystem* (Berlin)
- Judith Knight, *coordinadora de ArtsAdmin Toynbee Studio* (Londres)
- Cristina Conde, *El Matadero* (Madrid).
- Pedro Soler, *director Artístic d'Hangar* (Barcelona),
- Dani Nel-lo i Gabriela Flores, *Factoria Escènica Internacional F.E.I.*, (Barcelona).

⊗ 15.30 a 17.30 h

Elements per a la gestió i la posada en pràctica dels espais per a la creació.

Experiències.

- Pekka Timmonen, *director del Departament de Cultura de l'Ajuntament de Helsinki i ex-director executiu de Kaapelitehdas* (Helsinki).
- Jaap Schoufour, *coordinador de Broedplaatsen*. (Amsterdam)
- Marta Borreguero, *director de La Central del Circ* (Barcelona).
- Beatriu Daniel, *gerent de La Caldera*. (Barcelona).

⊗ 17.30 a 19 h

Conclusions

- Florenci Guntín, *membre del Grup de reflexió sobre Espais de Creació*
- Jordi Martí, *Delegat de Cultura de l'Ajuntament de Barcelona*

Presentadora: Txell Bonet (Directora i Presentadora de Cabaret Elèctrica, ICAT FM)

Relator: Carles Giner (Secretari del Consell de la Cultura de Barcelona).

CRÓNICA

Obertura

Gemma Mumbrú, Regidora del Districte de Sant Andreu
Jordi Martí, Delegat de Cultura de l'Ajuntament de Barcelona

En l'obertura, **Gemma Mumbrú** i **Jordi Martí** situen el sentit i els objectius de la Jornada. **Mumbrú** destaca que Sant Andreu és un territori en procés de transformació, que conjuga un passat obrer i fabril amb un teixit cultural molt arrelat i de llarga trajectòria. En aquest context, presidit per la transformació de la Sagrera per la construcció de l'estació de l'AVE, les *Fàbriques de Creació* poden ser de gran ajut. És per això que des del Districte de Sant Andreu s'ha lluitat molt per formar part del projecte i del procés per transformar espais en futures *Fàbriques de Creació*. Al costat d'això, es continuarà vetllant pel desenvolupament d'espais ja consolidats, com la Nau Ivanow.

Martí posa èmfasi en l'especial significació d'aquesta Jornada. En aquest sentit, comenta que té dos grans objectius. En primer lloc, **reconèixer una realitat existent a la ciutat, la dels espais de creació i les persones i col·lectius que els impulsen**. Un reconeixement que també té a veure amb admetre que molts d'ells es troben en una situació difícil. Els processos recents de transformació de la ciutat, si bé han tingut uns efectes favorables per als espais orientats a la difusió, han tingut un impacte negatiu en els espais dedicats a la creació. En aquest sentit, *Fàbriques de Creació* és una resposta pública a la creixent pressió sobre els espais de creació. **Martí** entén que la significació d'aquests espais i la seva contribució a la vida cultural de la ciutat requereixen d'una acció decidida. Com és sabut per bona part dels assistents, doncs sovint

han acompanyat l'Ajuntament en la recerca, al llarg d'un any i mig s'han estat cercant espais i recintes públics que reunissin condicions per ser *Fàbriques de Creació*. Aquesta és la primera funció d'aquest projecte, posar una quantitat considerable de superfície pública (de metres quadrats urbans) a disposició de la creació.

En segon lloc, **Martí** afirma que es tracta d'un procés obert i entén que cal contextualitzar les *Fàbriques de Creació* en els processos de concepció de nous espais de la cultura. Com ja ha passat en altres moments, i passa de manera cíclica, de tant en tant neix (emergeix, si es vol) una nova tipologia d'equipament cultural. Si això és així, és a dir, si les *Fàbriques de Creació* són una nova tipologia d'equipament cultural, **és pertinent concebre noves fórmules de construcció d'aquesta tipologia i, en el mateix procés, reflexionar sobre les seves fórmules de gestió**. Perquè és un procés que, tal i com ha passat altres vegades, s'ha iniciat sense saber del tot fins on ens portarà. És en aquest sentit que **Martí** el qualifica com un procés obert, i que també té a veure amb processos de reflexió que s'estan produint arreu d'Europa sobre els nous espais de la cultura. És en aquests debats on també s'ha volgut contextualitzar aquesta Jornada, i per això s'ha convidat a diversos experts, als quals **Martí** agraeix la seva participació en la Jornada.

Per **Martí**, té una especial significació poder fer la Jornada a Fabra i Coats, doncs demostra que, en algunes ocasions, l'administració pública pot trencar amb la lentitud dels temps de realització dels projectes. Aquesta fàbrica fa molt pocs mesos que és en desús i, gràcies a diverses cessions temporals, s'han pogut posar a disposició 3.000 m², que poden ser usats com a espai de creació i que poden acollir trobades com la d'avui. Destaca, finalment, l'èxit de la convocatòria, que ha aconseguit reunir a un bon nombre de persones i entitats que, en tots els àmbits de la creació, tenen a veure amb els espais de creació a Barcelona.

Els espais per a la creació en el territori urbà: *del passat industrial a la creació artística*

Fabrice Lextrait, autor de l'Informe *Nouveaux Territoires de l'art* (França, 2002), per encàrrec del Ministeri de Cultura de França. Ex-director de la *Friche du Belle de Mai* (Marsella).

Joan Roca, geògraf urbanista i historiador, Director del Museu d'Història de la Ciutat de Barcelona.

[Fabrice Lextrait]

Fabrice Lextrait proposa que, quan parlem de *Nous Territoris Artístics*, estem parlant de quelcom molt divers i heterogeni. No es tracta tant d'una tipologia, sinó d'un enfocament, que té a veure amb una major diversitat d'espais i d'equipaments.

Lextrait concep els *Nous Territoris Artístics* com a univers alternatiu als *Paradisos Infernals* que esmenta el sociòleg M. Davies en la seva obra homònima. Uns paradisos on les *gated communities* (les comunitats emmurallades) són el model d'espais que allotgen els nous bàrbars, formant xarxes locals i globals de capitalistes. Les comunitats emmurallades construeixen móns basats en la seguretat absoluta: sense espai públic i sense lligams socials, els ultramons, els territoris dels rics són les neociutadelles emmurallades, que exerceixen la violència sobre els pobres en el marc d'una *disbauxa generalitzada de mitjans* reservats només als més poderosos.

En aquest context, **els *Nous Territoris Artístics* plantegen preguntes sobre el lloc, reivindiquen la centralitat de l'espai cultural, al cor del debat sobre si els espais han de ser un instrument de replegament sobre si mateixos.**

Entre d'altres coses, l'experiència de l'estudi sobre els *Nous Territoris Artístics*, realitzat entre l'any 2000 i el 2002, per encàrrec del Ministeri de Cultura de França, ajudà a identificar un dels riscos principals dels *Nous Territoris Artístics*: és del tot absurd, seria un exercici banal, intentar integrar-ho tot en una mateixa categoria. Aquest límit té a veure amb la diversitat, un dels trets definidors dels *Nous Territoris Artístics*. Això no anul·la, d'altra banda, la importància de situar cada experiència, cadascun dels *Nous Territoris Artístics*, en una cartografia, no tant per etiquetar, sinó per establir allò que Lextrait anomena un "núvol" de *Nous Territoris Artístics*. **No es tracta tant d'establir criteris d'estandardització, d'uniformització, com d'insistir en la diferència i en la unitat d'orígens dels *Nous Territoris Artístics*, sovint vinculats al tancament d'espais fabrils.**

La reflexió sobre els *Nous Territoris Artístics* és també una reflexió sobre la creació i sobre l'acció cultural (polítiques culturals). Es pot constatar, per exemple, un cert rebuig de la noció dels "vells" equipaments culturals, establerts (a França) trenta anys enrere, que remetien a un concepte *d'estacions terminals de difusió cultural*, expressant un vici fundacional, en la seva pròpia essència. Un vici que té a veure amb les relacions que s'estableixen entre art i societat. En canvi, un dels valors dels *Nous Territoris Artístics* és el de la permanència artística, el fet que acullen artistes que habiten el territori, en tots els sentits del terme *habitar*. En aquest sentit, les relacions i interrelacions que estableixen els *Nous Territoris Artístics* i els seus creadors, van més enllà de l'experimentació artística, per situar-se en el terreny d'allò que és social, econòmic, ecològic. És comú als *Nous Territoris Artístics* la seva implicació en la redefinició d'un perímetre públic d'interès artístic.

Lextrait destaca la coincidència històrica entre la crisi industrial (el fi d'una època iniciada a finals del segle XVIII) i la ruptura de la noció moderna de l'artista com a demiürg. A aquest canvi d'era correspon també una nova època per a l'acció cultural pública, en coherència amb el lloc de l'art en la societat contemporània. Lextrait distingeix tres generacions d'acció pública:

- 1)** La que s'exemplifica amb la descentralització teatral arreu de França, identificable amb la figura d'A. Malraux. Dinàmica institucional i descendent, de dalt a baix.
- 2)** L'etapa exemplificada pels espais d'artistes, inventats pels propis creadors, ja fossin alternatius, músics de rock, creadors visuals, etc... Dinàmiques no institucionals, horitzontals.
- 3)** L'arrelament dels projectes al territori, que no significa "viure i treballar" en la localitat, sinó que té un sentit més ampli. Amb tota mena d'actors, institucionals i no institucionals, i amb dinàmiques ascendents i també descendents.

Els llocs institucionals presenten mancances, no tenen a veure amb les necessitats de desenvolupament dels creadors. En aquest sentit, el prefix *-des* (*-de*, en català) és del tot escaient pels *Nous Territoris Artístics*: desinstitucionalitzar, deconstruir, decodificar, etc....són accions que permeten estar al costat de la institució, no pas anar a la contra de l'acció pública. Essent, d'altra banda, el temps un valor essencial del sistema -una estricta obligació de mercat- els *Nous Territoris Artístics* permeten (re) inventar el temps, cercant una nova relació amb l'espai i amb les comunitats.

Lextrait destaca els següents trets com a comuns per als *Nous Territoris Artístics*:

- * L'emergència d'una nova escriptura.
- * La dimensió col·lectiva.
- * Posen en valor els processos artístics relacionats amb la producció.
- * L'obra ja no és el valor únic, sinó que es valoritzen les produccions intermèdies, els processos, les sèries més llargues.
- * Els *Nous Territoris Artístics* no constitueixen un moviment estètic.
- * Així com la institució cerca l'excel·lència, els *Nous Territoris Artístics* cerquen l'exigència. És un imperatiu, en un símil vegetal i ambiental, "alimentar l'horta" amb una gran exigència i cultiu de la disciplina.
- * Multidisciplinarietat, pluridisciplinarietat, transdisciplinarietat, etc..

Dues propostes més de Lextrait, tot pensant en els *Nous Territoris Artístics* i en les *Fàbriques de Creació*:

- a) Es tracta d'*espais blancs* (no espais en blanc): Indrets on es pot fer tot, on tot ha de poder passar.
- b) No es tracta de rehabilitar els llocs (les fàbriques, en aquest cas), sinó de modificar-los.

Un altre dels trets essencials dels *Nous Territoris Artístics* és que *desenvolupen diverses funcions alhora*. Són l'expressió de la cultura viva, en totes les seves fases del seu cicle dinàmic: de la creació a la difusió, passant també per la formació, la producció, etc.. I també s'expressen en l'àmbit educatiu, social, ecològic, econòmic....

Destaca Lextrait, com a punt fort de les *Fàbriques de Creació* a Barcelona, el fet que permeten fer política a escala del territori, de la ciutat. Importa, doncs, fer una cartografia, identificar punts a la trama urbana.

Finalitza la seva intervenció resumint en tres els atributs dels *Nous Territoris Artístics* /*Fàbriques de Creació*: **Oberts, pluridisciplinars, espais en blanc.**

[Joan Roca]

Joan Roca parteix de la idea que un dels aspectes destacables del procés obert amb les *Fàbriques de Creació* és la reflexió que comporta a dins del propi col·lectiu d'artistes. **Ho situa en un context global de canvi del paper dels creadors en la societat, on ha quedat enrere el principi d'autonomia de l'art.** Ara mateix, hi ha la convicció que la reflexió artística té a veure amb la realitat social, política, econòmica. Potser, per això mateix, apareix també el risc d'una altra polaritat, la de l'heteronomia de l'art, o sigui, la d'entendre que qualsevol debat o procés sempre té a veure amb l'art, amb la confusió que aquest efecte pot provocar.

Roca entén que no es pot demanar a l'art que ho resolgui tot, doncs podríem acabar matant la possibilitat que ajudi a resoldre alguna cosa. Perquè l'art sí que és clau en la possibilitat de crear noves centralitats actives (no passives, com els centres comercials) la ciutat. En forma d'espais de creació o de difusió, les Fàbriques, si no esdevenen un espai flaix (que dura un instant) i mantenen una continuïtat, tenen una alta capacitat per construir trajectòries: Contribuint a la creació de vincles socials, donant vigor a la capacitat de transgredir, per a la creant noves formes, idees per a les comunitats i per a la vida pràctica. Les *Fàbriques de Creació* permeten repensar moltes coses: consolidar trajectòries preexistents, noves tradicions (en el millor sentit del terme), etc...

Les *Fàbriques de Creació* comporten la relectura dels fabrils. Històricament han estat espai de treball i espai de capital; també el patrimoni (i la fàbrica és patrimoni) ha tingut aquesta condició ambigua. En tot cas, **les fàbriques han estat un dels espais on s'ha forjat la modernitat. I, situats en l'actualitat, els artistes són un dels col·lectius que ha impulsat una nova lectura de les fàbriques com a espai actiu i de patrimoni. Roca afirma que els artistes s'han guanyat, per mèrits propis, uns espais que han contribuït a re-llegir el seu paper.**

Per què les fàbriques, que havien tingut tanta trajectòria històrica, adquireixen un renovat interès? Això té a veure amb la seva condició original d'espais flexibles, concebuts per admetre tota mena de transformacions. I, també, són espais polisèmics, que poden ser llegits de moltes maneres. FLEXIBILITAT I POLISÈMIA se situen en un espai, la fàbrica, que va néixer en els límits de la ciutat, però que, ara mateix, és un espai de màxima centralitat urbana. Abans, vida i treball anaven per separat, però no estaven allunyats. Ara el treball industrial sí que és lluny, als polígons. I les antigues fàbriques presenten quelcom de nou, el seu caràcter obert. Abans, les fàbriques eren espais tancats; tot i ser a prop, no eren accessibles. Obrir, doncs, les fàbriques donarà una nova dimensió a aquests espais. D'aquí l'atractiu d'aquests espais, on no s'hi ve a veure, sinó que s'accedeix a uns espais vius, on s'ha dissolt la barrera entre l'interior i l'exterior, donant una nova vida a un espai patrimonial.

I el fet que altres ciutats, com Berlín, Amsterdam o Marsella, hagin experimentat processos similars ens pot ajudar a posar l'accent en un element del tot rellevant: El temps, en aquests processos de transformació, existeix; cal pensar en el curt termini però també en el llarg termini. No només cal pensar en allò que tenim ara i en com ho podem abordar, sinó també en quina evolució pot tenir, per exemple, en un termini de quinze anys.

Pel que fa a Barcelona, què és el que cercaven els artistes al Poblenou dels anys 80 i 90? De fet, els artistes van ser els primers arrobos de la ciutat, sense obeir a cap pla o acció institucional, que van començar a ocupar i a re-llegir determinats espais fabrils, just en el moment en que el sistema industrial començava a declinar a Barcelona. Artistes, emprenedors, creadors, van detectar, en aquest declivi, una oportunitat, caracteritzada per tres elements: Un preu molt assequible; un ambient que tenia tots els elements de passat i de futur; en un lloc que tenia una escala local, però també metropolitana (centralitat urbana). Hi havia també, un factor que ho encoratjava, que hi havia una massa crítica de relacions, que es retroalimentava, i amb un caràcter espontani, no dirigit, i poc institucional.

Barcelona es planteja, ara mateix, com tornar a crear condicions d'oportunitat, després de processos que han contribuït a elevar el preu del sol i a provocar la desaparició d'alguns d'aquests espais. Com pot la ciutat, ara sí, amb suport institucional, tornar a relançar aquests processos que, fins aleshores, havien estat bastants espontanis? En aquest punt, **Roca** insisteix en la idea que el Poblenou és com un palimpsest. Aquesta condició obliga a pensar en com fer això de manera que es mantinguin les continuïtats, tot i ser un procés impulsat per la institució.

Les grans fàbriques (com la Escocesa, com Can Ricart, com la Fabra i Coats) tenen interès com a espai urbà, són microciutats en si mateixes, no només són espais arquitectònics i interiors. Permeten la barreja però en un marc de consistència. Tenen caràcter de carrers i caràcter de funcionalitat potent i capacitat d'adherir significats, amb gran capacitat de canviar. Com podem assegurar les condicions per tal que tirin endavant?

Es tracta, en definitiva, de **com a través de les polaritats artístiques es pot aconseguir relligar diversos objectius socials, productius, i fer-ho en el llenguatge del col·lectiu artístic**. Aquest és del factor d'innovació i de continuïtat de les *Fàbriques de Creació*.

Per acabar la seva primera intervenció, **Roca** es refereix concretament a la fàbrica que acull la jornada. Comentant la intervenció de Jordi **Martí**, Roca subratlla la idea de procés. Per ell, les *Fàbriques de Creació* inicien un procés sota una doble tensió: Entre el generalisme i l'especialització, d'una banda, i entre els vincles interns i els vincles externs de cada fàbrica, de l'altra. En aquest sentit, és bo establir d'entrada el **retorn** (local i metropolità), què s'espera de cada fàbrica, com a garantia de la seva continuïtat.

Fabra i Coats té condicions per esdevenir un dinamitzador social del seu territori. El seu arrelament local en el lloc, reforça tant la cohesió com la idea de continuïtat. El procés de *Fàbriques de Creació* permet reescriure el lloc; i el factor treball, que aporta la trajectòria històrica del lloc, és el que ho uneix tot en un patrimoni excepcional. A la reflexió programàtica sobre cada fàbrica s'hi afegeix, simultàniament, la interpretació d'un patrimoni històric. Sabent, a més, que dinamitzar la trajectòria històrica de Fabra i Coats és dinamitzar la història de Sant Andreu. A Fabra i Coats, el factor treball permet construir aquesta relació de la gent amb la fabrica, no a partir d'uns objectes

fòssils, sinó a través de la nova interpretació de la història del territori. Aquesta és l'expressió de la flexibilitat i dels vincles interns i externs, que connecta també amb una visió de fàbriques en xarxa, per tota la ciutat; promovent centralitats actives, des-especialització dels espais culturals, noves relacions amb el conjunt de la ciutadania, etc... Així, a la noció de noves centralitats urbanes cal afegir la idea de noves tipologies i noves narratives sobre els centres culturals. És doncs una oportunitat per intervenir en el debat des del principi, en el procés. En aquest sentit, **Roca** considera afortunada l'expressió laboratoris de cultura per referir-se a les *Fàbriques de Creació*.

[Debat]

La conductora de l'acte, **Txell Bonet**, directora i presentadora del *Cabaret Elèctric* (ICAT FM), anima al debat amb els dos ponents, que s'inicia amb tres preguntes formulades per diversos assistents a la Jornada.

La primera pregunta es refereix a com es poden relacionar els plantejaments teòrics i abstractes fets per **Lextrait** i **Roca** amb la realitat d'una ciutat, Barcelona, on hi ha una important manca d'espais de treball per als artistes. **Txell Bonet** aclareix que aquest tipus de preguntes han d'anar orientades als responsables del projecte *Fàbriques de Creació* i no tant als experts convidats. A més a més, aquesta Jornada s'orienta, precisament, a aportar reflexions i propostes sobre l'existència i el paper d'aquests espais a la ciutat. Tot i això, **Joan Roca** comenta que la pregunta és de gran rellevància, doncs permet aclarir què ha de passar si caiguessin els preus dels locals, dels espais...s'hauria acabat la raó de ser del projecte? Resolt el problema individual de cada artista, deixaria de tenir sentit el projecte *Fàbriques de Creació*? Roca, en aquest punt suggereix la necessitat de no fer dependre el projecte de *Fàbriques de Creació* només de la conjuntura dels preus del sòl.

La segona pregunta, formulada pel dissenyador **Jordi Torras**, té dues parts. En la primera, **Torras** apunta que el desenvolupament del 22@ ha provocat un cert buit; en aquest sentit, *Fàbriques de Creació* pot ajudar a provocar noves experiències d'intercanvi entre artistes i la població; experiències efímeres i que, quan siguin més sòlides, han d'estar sotmeses a opinió. En la segona part, s'adreça a Lextrait, a qui comenta que els *Nous Territoris Artístics*, més que suportar la democràcia, han de poder anar més enllà, i fomentar una noció de cultura que integri la participació. En aquesta línia, Torras entén que les *Fàbriques de Creació* tenen condicions per expressar un model de cultura participativa.

La tercera pregunta, formulada per **Roger Bernat**, de l'Associació d'Artistes Escènics, planteja si els *Nous Territoris per l'art* són l'expressió del fracàs dels anteriors models d'equipaments culturals.

Fabrice Lextrait comenta que els *Nous Territoris per l'art* són, en part, expressió del fracàs de models anteriors, però només en part. Això sí, són l'expressió de dues ruptu-

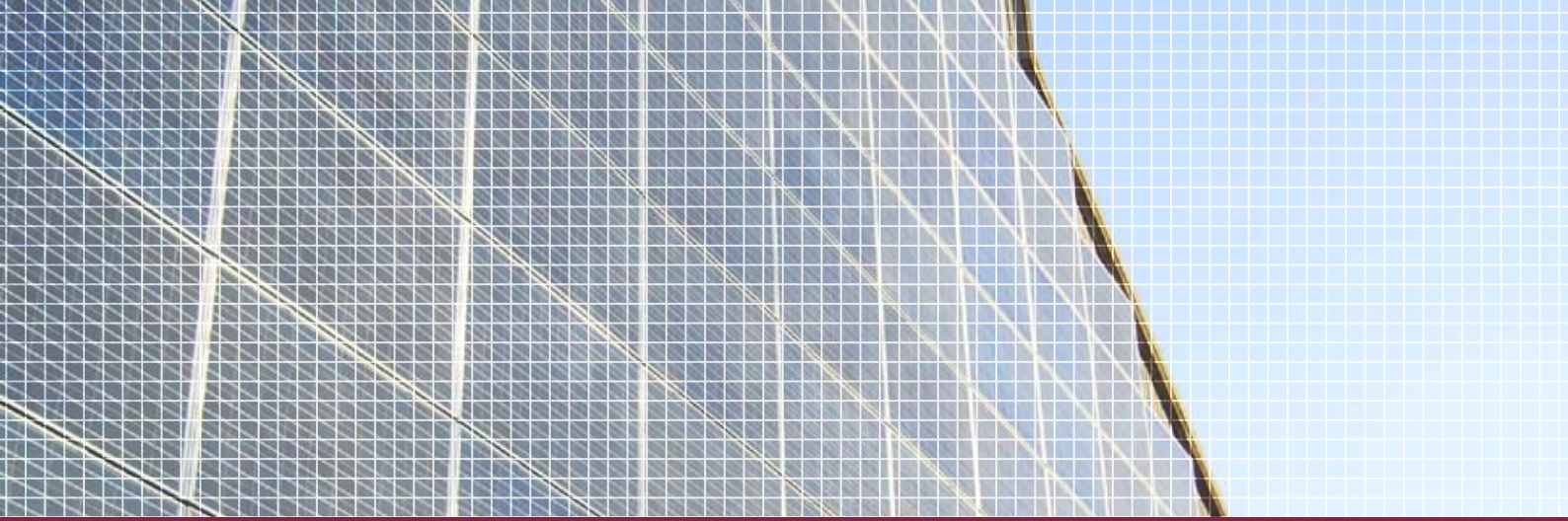

res, una de caràcter artístic i l'altra de caràcter polític. La ruptura artística té a veure amb la necessitat d'autonomia de l'art com a nucli dur del projecte. La ruptura política té a veure amb el diferent *status* de la cosa pública; el context dels anys 50 i 60 obligava a posar l'accent en l'emancipació i l'afirmació de l'accés a la cultura. El context posterior, iniciat als anys 80, obliga a fer front a la noció de consumidors de cultura. Per a **Lextrait**, però, no escriurem una història nova dels equipaments culturals tot esborrant la història; això, per ell, ja ho fa el liberalisme. La ruptura, per tant, no es basa en tornar a començar, com si partíssim de zero, sinó en fer avançar, sense salts en el buit i sense trencar del tot amb els models que s'han anat consolidant.

Apunta **Roca** la innovació organitzativa que està proposant la posada en marxa del projecte de *Fàbriques de Creació*, en el seu model organitzatiu, basat en la relació entre els diferents agents públics, privats, associatius, individuals, col·lectius, etc....

Per **Lextrait**, des d'una concepció democràtica del projecte cal lligar les dues tradicions, l'econòmica i la democràtica, en una opció per relacionar les qüestions artístiques amb les culturals, les econòmiques, les ambientals, etc... **Roca** i **Lextrait** apunten que el repte de les *Fàbriques de Creació* té a veure amb aquesta recerca; no hi ha models únics a seguir, i cada fàbrica i cada xarxa de fàbriques haurà d'anar cercant la seva. En tot cas, **Roca** insisteix en la idea que els artistes són com la resta de persones, en el sentit que no deslliguen el seu debat de la resta de debats, com ara el canvi urbà, l'espai públic o el model de ciutat.

Una segona ronda d'intervencions i preguntes (amb participació de **Jeffrey Swartz** i **Ferran Rañé**) situa el debat en la impossibilitat de comparar l'experiència de La Friche de Marsella amb les *Fàbriques de Creació* de Barcelona. Marsella remet a una certa idea de perifèria, que no és homologable amb Barcelona, on cal un discurs més complex, alhora de capital i de perifèria. En aquesta línia, **Roca** afirma que els artistes no han treballat, fins ara, a les fàbriques i, per aquest motiu, proposa que cal mantenir el model de treball a escala petita (pròpia de l'artista) en un context de fàbriques grans.

Elements per a la definició d'aquests espais com a laboratoris culturals. [Espais d'innovació i recerca, espais de producció artística i cultural]

[Experiències]

Judith Knight, coordinadora d'**Artsadmin Toynbee Studio** (Londres)

Jochen Sandig, director de **Radialsystem** (Berlín)

Cristina Conde, directora general de proyectos culturales (Ayuntamiento de Madrid).
Matadero-Madrid

Pedro Soler, director artístic d'Hangar (Barcelona)

Dani Nel-lo i **Gabriela Flores**, Factoria Escènica Internacional – FEI (Barcelona)

[**Artsadmin Toynbee Studio, Londres**]
[www.artsadmin.co.uk]

Artsadmin és una organització única en el seu gènere dedicada a la producció i presentació d'artistes que treballen en l'àmbit del teatre, la dansa, la performance, les arts plàstiques i els mitjans audiovisuals. Des de fa gairebé 30 anys **Artsadmin** produeix

projectes i ofereix als artistes i empreses gestió a llarg termini que abasta des de les obres destinades a un emplaçament específic a gires internacionals. Entre els artistes que actualment gestiona figuren Ackroyd & Harvey, Bobby Baker, Anne Bean, Bock & Vincenzi, Curious, Wendy Houstoun, Rosemary Lee, Mem Morrison, Zineb Sedira, Lemn Sissay, Gary Stevens i Athina Vahla. **Artsadmin** també **ofereix diversos serveis de suport als artistes**, incloent un servei gratuït d'assessoria, programes de seguiment i desenvolupament i programes de beques, alhora que dóna suport i difusió a 18 artistes associats.

Artsadmin gestiona un centre dinàmic per al desenvolupament de les arts amb seu als Toynbee Studios, East London, que inclou cinc sales d'assaig, un teatre amb capacitat per a 280 espectadors, oficines i sales de treball per a grups de creació així com l'Arts Bar & Café. Aquí se celebren cicles d'actuacions, instal·lacions i cinema a més de dur a terme programes de tallers, laboratoris i plans de seguiment, residències i un programa educatiu.

Judith Knight presenta **Artsadmin** com una empresa de producció, que desenvolupa una àmplia diversitat de projectes. Inicià la seva activitat l'any 1979, tot i que l'actual edifici fou adquirit el 1984. **Artsadmin** és una organització gestora, orientada als artistes, amb els quals manté una relació molt estreta. **Artsadmin** realitza un treball molt orgànic, ascendent, que situa els artistes al nucli de l'organització. En aquest sentit, **Judith Knight** afirma que el valor d'**Artsadmin** té a veure amb la seva **capacitat de generar feedback, de crear xarxes, i d'aportar assessorament al voltant de factors tan importants com els recursos econòmics**. No fan d'agents dels artistes, sinó que fan suport al desenvolupament de cada projecte. En funció de cada projecte, el suport es pot concretar en formació, assessorament, acompanyament, etc... Només cobren una quota als artistes quan el seu projecte té èxit. Com a organització, vetllen especialment pel desenvolupament artístic dels artistes més joves. En aquest sentit, el suport es concreta habitualment en forma de petites beques i de cessió d'espais.

Artsadmin té un pressupost anual de 2,5 milions de lliures. Els ingressos provenen de diverses fonts (finançament per la loteria, *Arts Council*, etc...). Té una superfície de 2000 m², que inclou, bàsicament, els espais per artistes, un teatre i una cantina, vital com a espai relacional. El preu de lloguer dels espais és variable, en funció de cada projecte.

[Radialsystem, Berlín] [www.radialsystem.de]

El setembre de 2006 es va inaugurar a Berlín RADIALSYSTEM V, un nou espai de creació artística. RADIALSYSTEM V –situat al centre de Berlín entre els barris de Friedrichshain, Mitte i Kreuzberg en la que a finals del segle XIX era una estació de bombeig de la Berlin Wasserwerke (Companyia d'Aigües de Berlín)– funciona actualment com un centre cultural on les noves idees «irradien» en totes direccions, atraient artistes i espectadors berlinesos i forans.

El concepte de diàleg ocupa un paper clau a RADIALSYSTEM V: la combinació de conceptes aparentment oposats que condueixen a un resultat que va més enllà de la suma de les seves parts es reflecteix en l'arquitectura de l'edifici, en la seva equilibrada síntesi d'elements nous i vells així com en la implicació de l'equipament en la interacció entre cultura i economia. Això també es percep en els programes artístics del centre, on la música antiga interactua amb la dansa contemporània, els concerts de música clàssica es combinen amb els nous mitjans i les arts plàstiques amb les actuacions en viu.

La idea que rau en el concepte de diàleg és: obertura en comptes de restriccions. El seu potencial es reflecteix en l'establiment de RADIALSYSTEM V dins de la variada escena cultural de Berlín: amb poc més d'un any ja se'l coneix com un lloc per a les propostes d'art innovadores i d'alta qualitat. Això també es tradueix en una gran demanda dels espais per part d'institucions del món de la política, l'economia, la ciència i els mitjans de comunicació a l'hora de celebrar esdeveniments a RADIALSYSTEM.

Concepte de treball de Radialsystem

Desenvolupament: assolit durant la fase d'assaig dels muntatges mitjançant la recerca, el procés de creació i el treball individual.

Educació: mitjançant seminaris, classes mestres i la formació adreçada a ballarins, músics, coreògrafs i infants.

Treball en xarxa: assolit a través de la col·laboració amb altres institucions culturals, així com la comunitat política i empresarial, les indústries culturals i el contacte directe amb els artistes i el públic.

Consolidació: mitjançant la conceptualització i integració d'esdeveniments i la combinació de les belles arts amb formes artístiques modernes i més populars. Això és possible gràcies a la flexibilitat i la versatilitat de l'edifici i les seves sales, així com a través de l'ús variat i freqüent que es fa de l'edifici.

Comercialització: el centre, actiu en la comercialització de muntatges artístics, també utilitza l'edifici com un espai que es pot llogar per celebrar-hi fires comercials i simposis així com enregistraments per al cinema i la televisió. També facilita els serveis de càtering i restauració per a tots els esdeveniments que hi tenen lloc.

La transformació d'un edifici del període industrial en un centre de produccions artístiques i culturals va ser possible gràcies al finançament d'un inversor privat. RADIALSYSTEM V GmbH, fundat l'any 2005, és l'empresa que s'ocupa del lloguer i funcionament del centre. Jochen Sandig i Folkert Uhde també se n'encarreguen de la direcció i gestió artística.

Jochen Sandig finalitza la seva intervenció vers la proposició de models que puguin resultar útils per Barcelona. Es pregunta sobre què és la creativitat, com es pot fer sostenible, tenint clar que no es pot donar per garantida. Entén que, per Barcelona, el temps i l'espai que contenen les *Fàbriques de Creació* són vitals, en la mesura que, per ell, molts dels problemes i reptes actuals poden ser abordats des de la creativitat. Per **Sandig**, als Nous Territoris caldrà sumar Nous Sistemes i Nous *Softwares* (formes de gestió i de funiconament d'aquests espais).

[Hangar, Barcelona]
[<http://hangar.org>]

Pedro Soler presenta **Hangar** com un tipus d'equipament de gestió privada amb finançament públic. **Hangar** neix el 1997 amb la intenció de posar a disposició espais de treball als artistes: tallers, plató i espai polivalent. Amb el pas dels anys s'han afegit nous elements, com les beques d'intercanvi, de caràcter internacional. La primera experiència d'intercanvi va ser amb Nova York.

Hangar és una Fundació, el Comitè de la qual és l'Assemblea de l'Associació d'Artistes Visuals de Catalunya, que nomena el Comitè d'experts que s'ocupen de seleccionar les persones i projectes que accedeixen a Hangar. La independència del Comitè d'experts és clau per garantir seleccions transparents i rigoroses. L'equip tècnic d'**Hangar** és manté a distància dels processos de selecció, per evitar interferències. **Hangar** disposa d'un pressupost anual de 500.000 euros. La Generalitat de Catalunya (des de l'Entitat Autònoma de Difusió Cultural) ha aportat 250.000 euros, l'Ajuntament de Barcelona (Institut de Cultura de Barcelona) n'ha aportat 154.000 i, la resta, entre el Ministerio de Cultura i la Diputació de Barcelona. Inicialment l'espai d'**Hangar** era llogat a un propietari privat; actualment, és propietat municipal, que cedeix l'espai a la Fundació Hangar.

Soler insisteix, de nou, en la importància del lloc. En aquest sentit, **Hangar** se situa en un context urbà problemàtic, el de la transformació del Poblenou. En aquest procés, les lògiques del sistema cultural i de l'urbanisme sovint han estat diferents i allunyades. Aquesta descoordinació o lògiques contraposades ha acabat provocant la destrucció de parts significatives del teixit cultural i veïnal del Poblenou. Ara mateix, **la reconstrucció del barri s'està fent tot comptant amb artistes i amb veïns, però és complicat l'equilibri entre les lògiques de l'economia (noves empreses, multinacionals, etc...) i les de la cultura.**

[Factoria Escènica Internacional-FEI, Barcelona]
[www.factorfei.com]

Dani Nel·lo presenta la FEI com un projecte de creació gestionat i dirigit per un col·lectiu de professionals de les arts escèniques. Té per objectiu la creació, la producció i la difusió d'espectacles. **Gabriela Flores** situa l'origen de la **FEI** a partir de l'existència

d'un col·lectiu ampli de creadors vinculats a obres i propostes escèniques de la directora Carme Portacelli que, tot i no voler ser una companyia, requereixen d'una infraestructura comú, que impedeixi la disgregació i haver de començar de nou cada vegada. No són gestors culturals, sinó professionals de les arts escèniques que intenten gestionar la seva pròpia producció artística. Posen en valor el coneixement i les idees que cada persona aporta. En síntesi, la **FEI** conjuga la individualitat de cada creador amb una infraestructura col·lectiva. I, també, la **FEI** aporta una idea i una experiència de continuïtat.

La **FEI** va establir-se a la **Nau Ivanow** (centre de creació dirigit per Xavier Basiana) l'any 2004, amb motiu d'una producció pel Festival Grec.

La FEI es basa en tres elements: el lloc (l'espai de creació, d'assaig, l'oficina (la gestió, la producció, els recursos) i l'exhibició, sense la qual no tindria sentit el projecte, doncs tota creació es fa per ser vista, per ser exhibida.

La FEI manté una línia de teatre social. Per aquest motiu, crea continguts paral·lels a les seves obres i produccions. Per exemple, per la seva obra *L'agressor*, centrada en el tema dels abusos sexuals, van bastir un conjunt de continguts paral·lels (projecció de pel·lícula, taules rodones, etc..) en col·laboració amb la Fundació Vicky Bernadette. Igualment estan donant forma a una proposta de cursos de teatre per a nens i nenes del barri de Sagrera.

A nivell pressupostari, la Generalitat de Catalunya, mitjançant l'ICIC (Institut Català de les Indústries Culturals), ha aportat 120.000 euros (en tres anys, 2005, 2006 i 2007; el 2008 n'ha aportat 65.000), l'Ajuntament de Barcelona (Institut de Cultura) fa una aportació anual de 16.000 euros, xifres a les quals cal sumar-hi una aportació de 15.000 euros del Ministerio de Cultura (INAEM).

[Matadero, Madrid] [www.mataderomadrid.com]

Cristina Conde, presenta **Matadero-Madrid** com un espai de 85.000 m² construïts (el recinte és de 148.000 m²). L'any 1996 es tancà el recinte, creat a principis del segle XX, abandonant els seus usos originals. Des de l'any 2000 es començaren a elaborar propostes i no fou fins el 2003 que el Ayuntamiento de Madrid decidí que **Matadero-Madrid** fos un projecte dedicat íntegrament a la creació contemporània. Des d'aleshores, s'ha fet compatible la tasca de rehabilitació i conservació amb la de posar en marxa alguns elements i, sobretot, fer recerca en relació a projectes similars d'arreu d'Europa. Aquesta recerca ha permès identificar **quatre elements comuns a aquesta mena de recintes: La confluència de disciplines artístiques, la necessitat de treballar amb projectes oberts, la necessitat de definir conceptualment el projecte i els usos del recinte i, finalment, un horitzó temporal situat a l'entorn dels 10 anys per disposar del recinte a ple funcionament.** Així, tot i que es preveu que no estigui a punt abans de deu anys, des de 2005 s'està fent compatible l'adequació dels espais i la rehabilitació del conjunt amb activitats i usos culturals.

Es tracta d'un projecte metropolità i permet perfilar una nova xarxa municipal de grans equipaments amb caràcter metropolità, en el marc del Pla del Manzanares i de l'eix cultural Prado-Recoletos, juntament amb el Conde Duque (dedicat a la memòria), el Antiguo Palacio de Comunicaciones (orientat a l'eix temàtic de "la ciutat") i el propi Matadero Madrid, orientat a la creació contemporània. També es té present el vincle amb el territori més immediat, la seva condició d'equipament de districte.

El model de gestió es basa en la cooperació entre el sector públic i el privat. Hi són presents el Ministerio de Cultura, el Ayuntamiento de Madrid, la Fundación German Sanchez Rupérez, la Asociación de Diseñadores de Madrid y la Asociación de Artistas Visuales de Madrid. La coordinació i gestió són exercides per l'Ayuntamiento de Madrid.

El **Matadero** té un caràcter multidisciplinar, en base a tres eixos d'actuació: formació i innovació, creació i producció, difusió i exhibició. També es manté una línia d'activitat transversal. Ara mateix, funcionen els projectes *Intermediae* (Centre de Recursos Audiovisuales), les Naves del Español (de suport a creadors escènics emergents) el programa *Abierto por obras* i, finalment, la Central de Diseño. Ha acollit ARCO, la Noche en Blanco i diversos esdeveniments i actes.

[Debat]

Mercè Gost, de l'Associació d'Idees EMA, intervé per comentar que els espais de creació no sorgeixen ara de cop i volta, del no res, sinó que cal tenir present d'una manera molt especial totes les iniciatives que s'han desenvolupat els darrers anys a Barcelona. Proposa, doncs, que l'Ajuntament tingui en compte tot allò que fins ara s'ha aportat des d'espais sorgits per la iniciativa de persones i col·lectius.

Intervé **Blanca Monreal** (*Hártate de Kalle, la Jambé*) per insistir en la idea que *Fàbriques de Creació* és una oportunitat i que no acaba d'entendre un cert escepticisme entre els assistents a la Jornada.

Macarena de la Vega, d'*Almazen* i de l'Associació Ciutat de les Paraules, assenyala que cal evitar que les *Fàbriques de Creació* esdevinguin un gest de proteccionisme de darrera hora i potenciar, en canvi, la seva condició d'incubadores. La cultura és quelcom molt similar a la vida i, també, s'ha de basar en la memòria. En aquesta línia, no serà el metre quadrat, la superfície dedicada a la creació, allò fonamental, sinó el temps vital que necessiten els creadors per desenvolupar projectes. Per ella, la realitat de la creació va més enllà de les *Fàbriques de Creació*, que no poden convertir-se en un exercici de preservació sense memòria i sense vida, seguint models antiquats. Invoca, en aquest sentit, un patrimoni que s'ha de referir a la cultura, a les persones, als creadors, etc...

Per **Jochen Sandig** no hi ha un concepte general de *Fàbriques de Creació*. Barcelona té el seu espai, la creativitat ja hi és i, en aquest marc, les *Fàbriques de Creació* s'han d'anar modulant, poc a poc. Aquest procés, evidentment, no es pot desconectar de la realitat de la creació. Es tracta d'una iniciativa a llarg termini i, per tant, el seu èxit, la seva responsabilitat, l'accés, etc... són variables que s'hauran de valorar en el llarg termini.

Joan Roca comenta, en relació als processos del Poblenou, aquest tema implica més coses. En primer lloc, té a veure amb el model de ciutat. Per tant, la noció de balanç, per exemple, de canvi i de continuïtat, concerneix als artistes, però no només als artistes. Poblenou convida a un debat ampli, com el que s'està fent en relació a les *Fàbriques de Creació*. En relació a aquestes, **Roca** comenta tres coses: les centralitats, la creació i el lideratge públic. Sobre les centralitats, apunta que les fàbriques, com a llocs, són molt flexibles i tenen futur. **Sobre la creació, el ponent s'interroga si les Fàbriques de Creació respondran o no a neutralitzar/ combatre la dinàmica dels preus del sòl. En tot cas, afirma, si és un projecte més que artístic, segurament no només podran ser definides com a espais de creació. Finalment, en relació al lideratge públic, Roca proposa que cal distingir tres nivells de debat: a) sobre la xarxa d'espais i els espais en xarxa; b) el model institucional, i c) els objectius de les Fàbriques de Creació.**

Dani Nel-lo planteja, en forma de pregunta, el risc que el desplegament de les *Fàbriques de Creació* puguin comportar un efecte (no desitjat, és clar) d'hipertròfia de creació. En aquest sentit, insisteix en la importància d'incrustar l'exhibició en les pròpies *Fàbriques de Creació*. **Nel-lo** afirma que si les *Fàbriques de Creació* no contenen exhibició, no serviran per a res.

Carles Sala, Director de Cooperació i Relacions Sectorials de l'Institut de Cultura de Barcelona, comenta que és bo tenir present la diferència de models entre *El Matadero* i les *Fàbriques de Creació*. *El Matadero* és una opció per la concentració en un lloc, mentre que *Fàbriques de Creació* planteja un centre en xarxa.

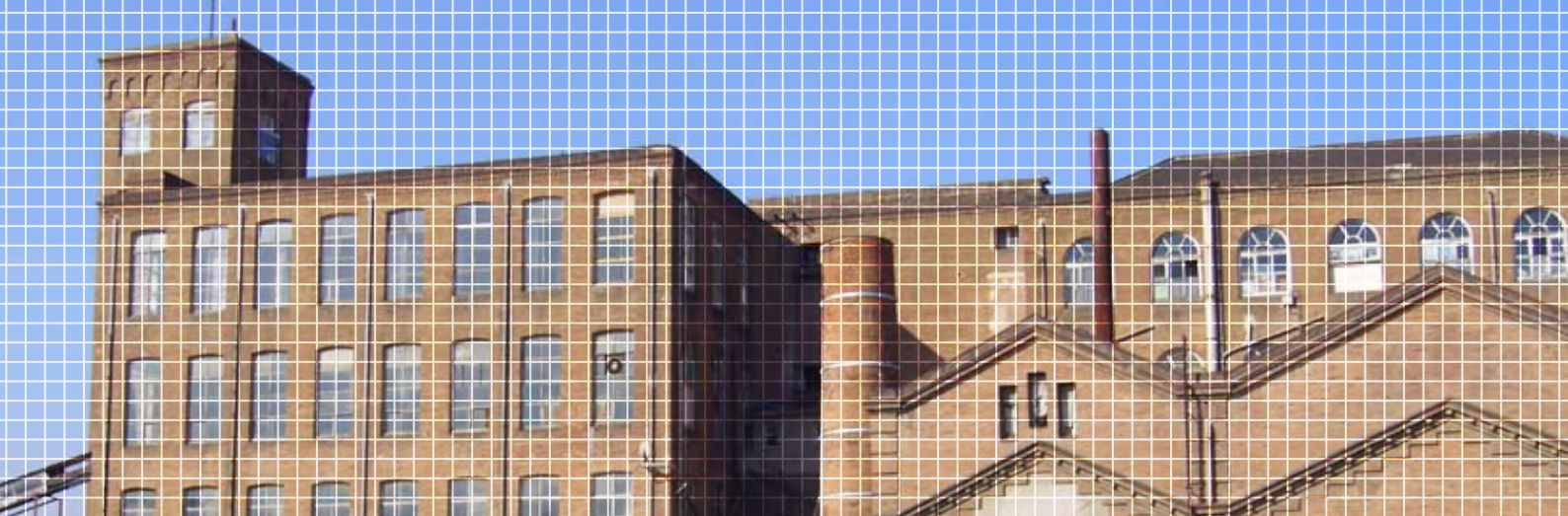
En una breu intervenció, l'artista plàstica **Naroma** insisteix en què al Poblenou han desaparegut molts tallers i espais de creació durant els darrers deu anys. Al fil d'aquesta intervenció, **Jochen Sandig** comenta que la manca d'espais és una amenaça real i present a totes les ciutats. Destaca, en aquest sentit, la **importància dels processos de consulta amb els artistes i, també, amb els arquitectes, tant en el terreny més pràctic com en el terreny de la sostenibilitat dels projectes i dels espais**; recorda, en aquest punt, que no convé tornar a *inventar* la roda.

Un participant comenta la importància de la forma jurídica dels equipaments i, com demostra el cas d'**Hangar**, del comitè d'experts, que evita la temptació de l'amiguisme. També, la significació del treball de retorn al territori, essencial en la definició d'aquests equipaments i, finalment, la importància dels models mixtes, que incorporin treball social, cercant una gestió que eviti que sempre siguin els de sempre aquells que accedeixin als equipaments.

Cristina Riera, de Trànsit Projectes i del Festival l'*Alternativa*, comenta la importància del model, que permeti distingir nítidament la gestió de l'equipament de la direcció artística. També insisteix en la rellevància del rol dels agents mediadors entre la creació i la difusió.

Cristina Conde proposa que la dimensió de l'equipament no és tan important, sinó que ho és el seu contingut. Explica, també, que a Madrid les carències són importants. Això ha motivat, per exemple, que s'estigui parlant de la necessitat d'un acord entre la *Empresa Municipal de Vivienda* i el *Departamento de Cultura*, orientat a l'ocupació d'immobles per part d'artistes.

Elements per a la gestió i la posada en pràctica dels espais per a la creació

Jaap Schoufour, coordinador de **Broedplaatsen** (Amsterdam)

Marta Borreguero, directora de **La Central del Circ** (Barcelona)

Pekka Timonen, director del Departament de Cultura de l'Ajuntament d'Hèlsinki, ex director de **Kaapeletihdas** (Cable Factory)

Beatriu Daniel, gerent de **La Caldera** (Barcelona)

[**Broedplaatsen, Amsterdam**]

[www.bureaubroedplaatsen.amsterdam.nl]

Jaap Schoufour presenta **Broedplaatsen** com un mapa de 40 punts. Compta amb 7 milions d'euros anuals de pressupost i una dimensió de 9.000 m² orientats a creadors de totes les disciplines, emprenedors, etc... Hi ha una gran diversitat pel que fa a orígens dels espais; alguns van tenir el seu origen en processos d'ocupació o en lluites entre les immobiliàries i els artistes. **Broedplaatsen, en tot cas, és finançat per l'Ajuntament i és un projecte de l'àrea d'Urbanisme. S'orienta a enllaçar l'oferta i la demanda d'espais i atorguen ajuts i subvencions.** Són conscients que la presència d'artistes fa pujar el valor del sòl urbà i que provoca externalitats. En tot cas, parteixen de la disponibilitat d'habitatges buits i tenen el sector cultural, especialment els artistes, com a grup objectiu; treballen sense intervenció d'arquitectes, a partir del posicionament i les característiques de cada artista en concret, partint d'un **principi de mínima intervenció municipal i, finalment, en base a una bona organització.** Per a **Schoufour**, s'orienten a donar recolzament als artistes emprant els seus mateixos, i propis, termes.

[La Central del Circ, Barcelona] [www.lacentraldelcirc.cat]

Marta Borreguero presenta la **Central del Circ** com a espai orientat a l'assaig. Actualment, i mentre no finalitzin les obres d'adequació de la Central del Circ en un dels espais del Fòrum, ocupen una carpa provisional. La Central és un espai públic gestionat per una associació professional (l'Associació de Professionals del Circ de Catalunya). Comptarà amb una Comissió ciutadana i té vocació de creació de xarxa, de sortida al món, a partir, per exemple, de projectes de cooperació cultural europea, com els que està engegant amb Aragó i amb Toulouse. **Borreguero aposta per reflexionar sobre el model de gestió, tant de la Central del Circ com de les Fàbriques de Creació en general, i proposa una visió transversal, no gremial ni especialitzada, de les Fàbriques de Creació.** Finalment, tot i ser massa recent (la carpa funciona des de juliol de 2008) per poder valorar els seus efectes, la seva posada en funcionament ha provocat un retorn efectiu de persones del món del circ que havien marxat de Barcelona per manca d'espais en condicions.

[Kaapeletihdas, Helsinki] [www.kaapeletihda.fi]

Com diu **Pekka Timonen**, **Kaapeletihdas** (Cable Factory) és, actualment, un conjunt de quasi sis hectàrees destinades a la cultura: un espai per a grans i petits esdeveniments, concerts, exposicions, festivals i fires. També allotja un total de tres museus, nou galeries, teatres, gimnàs, escola d'arts, tallers i espais de creació, una emissora de radio i una cafeteria, entre d'altres espais. **Kaapeletihdas** rep 1,2 milions d'euros de la Regió Metropolitana i 5 milions d'euros del Govern de Finlàndia.

Per **Timonen**, moltes *Fàbriques de Creació* han estat creades en el marc de grans crisi. **Kaapeletihdas** ocupa una superfície de 60.000 m² i hi treballen unes 800 persones. S'ha dotat d'un model de gestió empresarial, tot i ser propietat de l'Ajuntament. Els polítics, per cert, no conformen majoria en el Consell d'administració. I, més enllà de les aportacions econòmiques explicades, no rep cap més aportació pública directa. L'empresa gestiona des de fa poc un nou equipament, la Fàbrica de Gas (12.000 m²).

Timonen parla d'una noció d'ecosistema, de comunitats orgàniques, on un element vital és el temps. Per ell, hi ha sis factors clau:

1. Qui és el propietari? La resposta ha de ser clara sempre.
2. Quin és el model de gestió més idoni.
3. Cal implicar a tothom en la vida de la Fàbrica?

4. Tot el desenvolupament ha d'estar guiat per la idea, pel concepte, no per l'edifici. Proposa, en aquest sentit i seguint el criteri d'Amsterdam, allunyar els arquitectes del desenvolupament de la fàbrica.
5. No totes les fàbriques són bones per a ser espais de creació.
6. Econòmicament, com es pot fer? En relació a aquest darrer element, parla de la conjugació de tres criteris que en els usos dels espais que es donen a **Kaapeletihdas**: Un 25% a preu de mercat, un 40% amb un preu de lloguer inferior al preu de mercat i un 35% a un preu de lloguer baix, orientat als artistes. Això permet que algunes persones hagin passat pels tres estadis, passant de ser artistes a emprenedors.

En el seu resum final, posa l'accent en tres aspectes: No es tracta de fer edifici, sinó de fer ús de l'edifici; fer un ecosistema sostenible; començar sempre a partir d'una idea i un concepte.

[La Caldera, Barcelona] [www.lacaldera.info]

La Caldera és un centre de creació de dansa i arts escèniques contemporànies que comparteixen, des del 1995, vuit artistes, directors alguns d'ells de la seva companyia de dansa. És un projecte liderat per un equip artístic i de gestió que proposa activitats per a professionals. Dins el seu programa hi tenen cabuda artistes residents i projectes externs.

La Caldera està situada a Gràcia, un barri de Barcelona que ha estat referent dels inicis de la dansa contemporània de Catalunya i és un edifici de 1000m² que ofereix als professionals un espai de treball i creació.

Els objectius i esforços d'aquesta associació van dirigits a respondre les necessitats dels artistes i a promoure activitats que afavoreixin tant la creació com la difusió de la dansa. Principalment, la Caldera recull i vehicula les múltiples i heterogènies mirades dels creadors a través de tres eixos: la investigació i la creació, la producció i la exhibició i fomenta la circulació d'artistes, idees i pràctiques amb la voluntat d'inscriure la creació més enllà de fronteres artístiques i territoris geogràfics.

Beatriu Daniel situa l'origen de **La Caldera** en una doble necessitat, l'espai i el fet de compartir. Històricament, neix els anys 80 al barri de Gràcia, es desenvolupa durant els anys 90 i, a principis del segle XXI, es troba en una tercera fase, determinada per la data de 2015, que marca el moment de renovació (o no renovació) del contracte de lloguer vigent.

Daniel parla de la importància dels llocs i defineix La Caldera com a plataforma de processos relacionats amb la innovació, la producció i l'exhibició. D'arrel associativa **La Caldera** és una associació sense ànim de lucre, és un model de gestió compartida entre gestors i artistes. En aquest sentit, la ponent insisteix en la necessitat d'invertir temps, de posar temps per dialogar entre creadors i gestors, per parlar, per escoltar...

CONCLUSIONS

[IN SITU 12 elements]

Carles Giner, secretari del Consell de la Cultura de Barcelona i relator de les Jornades, destaca, com a resum provisional de les principals aportacions, els següents elements:

1. La insistència de bona part de les intervencions, tant dels experts convidats com de les persones assistents a les Jornades, en la importància de quatre elements per a encarar el desenvolupament de les *Fàbriques de Creació*: El lloc (espai, territori, xarxa), el temps (la rellevància de disposar de temps), les preguntes que cal formular durant tot el procés (model, propietat, retorn, continuïtat, sostenibilitat, memòria) i la importància dels processos.
2. L'arrelament al lloc és garantia de continuïtat del projecte, com també ho és la memòria del lloc i la situació en la contemporaneïtat, en un context –sovint– de transformacions urbanes.
3. En la definició de cada Fàbrica de Creació, cal propiciar la interacció entre creadors i mediadors, entre artistes i gestors; també la capacitat d'empren- dre.
4. La flexibilitat de l'espai, no es contradia amb la necessitat de preguntar-se quin és el model més idoni per a cadascun d'ells. Probablement, hi haurà tants models com fàbriques. Això no impedeix que les *Fàbriques de Creació* puguin ser concebudes com una xarxa.
5. Les fórmules mixtes, híbrides, adquireixen importància, potser perquè el debat sobre les *Fàbriques de Creació* no és només un debat artístic, sinó que és també un debat social, econòmic i ambiental. És un debat sobre el model de ciutat. El projecte, en tot cas, ha de prevaler sobre l'arquitectura i sobre l'edifici.
6. Malgrat tot, continua essent rellevant la participació dels arquitectes.
7. La noció d'espai de creació ha d'incloure, també, la idea d'exhibició, de difusió.

8. Emergeix amb força la idea de cartografiar la ciutat, la seva creativitat. Potser té a veure amb una de les idees proposades en els debats del Pla Estratègic, la d'efectuar *auditories intel·lectuals* de la ciutat. En tot cas, *Fàbriques de Creació* només es pot construir a partir d'un coneixement sistemàtic de la realitat creativa de la ciutat i dels seus espais de creació actuals.
9. S'instal·la la idea de processos de llarg termini, en què ha s'ha de mantenir un diàleg constant, provocant democràcia participativa.
10. Això no està renyit amb l'ús i el recurs als comitès d'experts.
11. Hi ha una certa coincidència amb la idea que no estem només al davant d'una nova tipologia d'equipament cultural, sinó que *Fàbriques de Creació* és un procés que té a veure amb un canvi de paradigma en relació a les polítiques culturals urbanes. Les *Fàbriques de Creació* increpen al debat sobre el lloc, el territori, la xarxa i com la creació s'hi relaciona. El debat sobre les *Fàbriques de Creació* té a veure amb els debats sobre la transformació de la ciutat.
12. Es constata, també, una vocació de construcció d'espais per a l'assaig, per a l'experiència, la temptativa. La construcció d'espais per al risc, per a la prova/error no exclou la fixació d'una idea de retorn, de responsabilitat de les *Fàbriques de Creació* envers el territori i la ciutat, donada la seva condició d'equipament.

[CLOENDA]

Florenci Guntín, membre del Grup de Reflexió sobre Espais de Creació de la Plataforma per a un del Consell de les Arts i la Cultura a Catalunya.

Jordi Martí, delegat de Cultura de l'Ajuntament de Barcelona

Florenci Guntín comenta que el model de desenvolupament practicat a Barcelona els darrers anys provoca grans dificultats pels artistes. En aquest sentit, entén que el debat sobre *Fàbriques de Creació* implica:

1. La necessitat d'espais per la investigació i recerca artístiques.
2. La urgència per disposar, el més aviat possible, d'un mapa de *Fàbriques de Creació*, que inclogui –evidentment– Fabra & Coats.
3. Cal partir de la confluència de disciplines.
4. Cal negar el monocultiu i afavorir la biodiversitat.

5. El procés de posada en marxa de les *Fàbriques de Creació* ha de ser transparent, rigorós, excel·lent, en tots els sentits.
6. Els processos per dotar de direcció les *Fàbriques de Creació* s'han de regir pel Codi de Bones Pràctiques.
7. Aquest procés pot ser un punt d'inflexió en les polítiques culturals. Cal involucrar-s'hi i responsabilitzar-se'n.
8. El Consell de la Cultura de Barcelona hi ha de tenir un protagonisme destacat.

Jordi Martí parteix de la idea de generació de coneixement compartit, com a un dels elements clau del procés. I proposa quatre grans àmbits de continuació del debat:

1. **PROJECTE:** Sobre els seus objectius artístics i culturals i sobre els models de gestió. Aquest és el debat que concerneix a la demanda social, a la demanda artística, a l'ús del patrimoni; i que es pot concretar, per exemple, en la flexibilitat, en la seva organicitat, etc... És, també, un debat local i alhora global. Finalment, és un debat sobre el model de gestió, amb independència de les fórmules concretes de gestió.
2. **POLÍTIQUES DE SUPORT A LA CREACIÓ:** Les *Fàbriques de Creació* en són una part. Potser la idea més rellevant a desenvolupar és la de partenariat, tant en la seva formulació, com en la seva execució i avaluació.
3. **ESP AIS:** És un debat, també, sobre els espais i, per això, cal tornar a posar en valor l'aportació dels arquitectes.
4. **CONTEXT DE LA CIUTAT:** És un debat que té a veure amb la modificació del model de desenvolupament de la ciutat. I això no és casual. Barcelona és capital i és perifèria i aquesta condició ambivalent pot ser una oportunitat única en una conjuntura de crisi. I, necessàriament, només tindrà èxit si aconseguix tenir lloc en l'espai de frontera entre l'Ajuntament i la societat civil.

PARTICIPANTS

NOM	COGNOM	ENTITAT
Marta	Alemany	Associació d'Idees EMA-"La Escocesa"
Jaume	Antich	Ajuntament de Viladecans
Ricard	Aranda	Ass. Profes. d'Il·lustradors de Catalunya
Xavier	Artal	Ateneu Popular 9 Barris
Xavier	Basiana	Nau Ivanow
Kike	Bela	Gestor Cultural
Maribel	Benito	Institut de Cultura de Barcelona (ICUB)
Albert	Benito	Districte de Sant Andreu-Ajuntament de Barcelona
Roger	Bernat	Associació Artistes Escènics (AAE)
Joana	Bonaterra	Districte de Sant Andreu-Ajuntament de Barcelona
Marta	Borreguero	La Central del Circ
Gwenaëlle	Bretagne	Serveis Escènics Focus
Jean Marc	Broqua	La Grainerie. Fabrique des arts du cirque (Toulouse)
Erica	Busto	Espai Jove de l'Eixample
Xavier	Campón	Ajuntament de Viladecans
Roger	Canals	CLAP- Casa Música Popular
Maria	Capdeferro	Gestora Cultural
Esteve	Carames	Institut de Cultura de Barcelona (ICUB)
Raimon	Casinos	Costa24, Servei de Producció i Regidoria de l'Espectacle, SL.
Sonia	Castelló	Ajuntament de Viladecans
Anna	Cerdà	pop Arb
Marta	Clari	Institut de Cultura de Barcelona (ICUB)
Laia	Colell	A Bao A Qu

NOM	COGNOM	ENTITAT
Cristina	Conde	Directora General de Proyectos Culturales Ayuntamiento de Madrid
Javier	Creus	Kubik. Espacio Multidisciplinar
Miguel	Cruz	Unió de Músics de Catalunya (UMC)
Beatriu	Daniel	La Caldera
Oscar	Dasí	La Porta
Sergi	Díaz	Institut de Cultura de Barcelona (ICUB)
Frank	Dominguez	Estudi Frank Dominguez
Fina	Duran	Subdirecció G d'Equipaments Culturals - Generalitat de Catalunya
Alexis	Eupierre	La Caldera
Ferran	Farré	Ajuntament de l'Hospitalet
Gabriela	Flores	Factoria Escenica Internacional (FEI)
Marta	Galán	Associació Artistes Escènics (AAE)
Blanca	Gallo	Taller de Músics
Ines	Garriga	Fundació Digitalent
Elva	Gigirey	Gestora Cultural
Lidia	Gilabert	Gestora Cultural
Carles	Giner	Institut de Cultura de Barcelona (ICUB)
Marta	González	Ateneu Popular Nou Barris
Macarena	González de la Vega	Almazen
Mercè	Gost	Associació d'Idees EMA- "La Escocesa"
Daniel	Granados	Producciones Doradas
Florenci	Guntin	Associació Artistes Visuals
Jordi	Herreuela	CLAP- Casa de la Música Popular
Teresa	Iglesias	Gestora cultural
Meritxell	Jubany	Associació de Professionals de la Gestió Cultural de Catalunya (APGCC)
Judith	Knight	ArtsAdmin (Londres)
Julia	Ledesma	Almazen
Fabrice	Lextrait	Gestor Cultural
Roger	Llimós	Arquitect
Maria Teresa	Llobet	Rocaumbert F.a. (Granollers)
Victor	Lobo	Experimentem amb l'art
Juli	Macarulla	Pas 29 i Perla 29
Rosa	Mach	Institut de Cultura de Barcelona (ICUB)
Ferran	Madico	Director Artístic
David	Marín	Nau Ivanow
Jordi	Martí	Delegat de Cultura. Ajuntament de Barcelona
Mari Cruz	Martín	Districte de Gràcia-Ajuntament de Barcelona
Georges	Martinez	La Grainerie. Fabrique des arts du cirque (Toulouse)
Sonia	Martínez	Museu d'Historia de Barcelona (MUHBA)
Maite	Mas	Mas Arquitectes

NOM	COGNOM	ENTITAT
Lourdes Pía	Masdevall Mazuela	Gestora cultural Assoc. de Companyies Professionals de Dansa de Catalunya
Karel Eduard Blanca	Mena Miralles	Projecte Vaca Diputació de Barcelona
Konstanze Gemma	Monreal Müller	Hártate de Kalle Arquitecta
Kousidonis Dani	Mumbrú Naroma	Districte de Sant Andreu-Ajuntament de Barcelona PVC Artista Plástica
Sergi Marc	Nel-lo Noe	Factoria Escènica Internacional (FEI) Red Bull Music Academy
Marta Bet	Olivé Oliveras	Mercat de les Flors M.O.M. Marta Oliveras Management
Xavier Manel	Orfila Padullés	Pas 29 i Perla 29 Associació Catalana d'Escoles de Teatre (ACET)
Ramon Maria Jose	Palencia Parramon	Universitat Pompeu Fabra (UPF) Elisava. Escola Superior de Disseny
Carles Jordi	Pérez Pinar	Districte Eixample-Ajuntament de Barcelona Districte de Sant Martí-Ajuntament de Barcelona
Pascal Anna	Pino Pique	Centre Cívic Sant Andreu Directeur du Pôle d'art, Toulouse
Ferran	Pujol Rañé (mati)	Associació de Circ Rogelio Rivel Ass. d'Actors i Directors Professionals de Catalunya (AADPC)
Pierre Cristina	Raynaud Riera	Director Institut Francais de Barcelona Trànsit Projectes
Joan Josep	Roca Roca	Museu d'Història de Barcelona (MUHBA) Consultor i Assessor
Muntsa Aina	Roca Roig	Associació d'Artistes Visuals de Catalunya (AAVC) Centre d'Estudis i Recursos Culturals
Placido Rocio	Romero Romero	Diputacio de Barcelona (CERC) Associació d'Idees EMA-"La Escocesa"
Yolanda Francis	Ropero Rougemont	Unió de Músics de Catalunya (UMC) Estudiant
Philippe Xavier	Rouger Rusalleda	Directeur. Le Lido. Centre des arts du cirque S,C,P,F,... Arquitecte
Monica	Ruz	Oficina de Difusió Artística (ODA) Diputació de Barcelona
Carles Jochen	Sala Sanding	Institut de Cultura de Barcelona (ICUB) Radialsystem V (Berlín)
Jaap Belen	Schoufour Simón	Broedplaatsen (Amsterdam) Centre de Creació de Dansa-Fàbrica Phillips-
Tanja	Smit	Associació d'Artistes Visuals de Catalunya (AAVC)

NOM	COGNOM	ENTITAT
Pedro Andreu	Soler Solsona	Hangar Ass. d'Actors i Directors Professionals de Catalunya (AADPC)
Danièle Max Jeffrey Tomeu Pekka Salvador Jordi Leon Montse	Soulé Sunyer Swartz Terrades Timmonen Torras Torres Touret Vives Roig	Directeur Développement Urbaine (Toulouse) Unió de Músics de Catalunya (UMC) Comissari d'Arts Visuals Gestor cultural City of Helsinki. Cultural office Hipnotik Festival/Sonarcam Dissenyador La Central del Circ La Caldera